

Kántor Lajos

Vörösmarty – Bazilika – Károlyi

Budapest más, mint Erdély. Hát persze, hogy más. Mi összesen vagyunk annyian, ha vagyunk, mint ők ott, fővárosiak. De végül is, mi ez a marhaság, vitatkozik magával Sebestyén, ez az ők és mi? Fejtse le magáról a fiait meg az unokáit? Apja egyetemi éveit, az Eötvös-kollégiumot? És akik építették a várost a Duna két partján? Kós Károlyt? Bánffy Miklóst, a Nemzeti Színház, az Operaház intendánsát? Cs. Szabót, a rádió irodalmi osztályának vezetőjét? Barcsay Jenőt, a művészeti anatómia tanárát? Jékelyt? Németh Lászlót nem számítaná ide, Nagybánya ellenére, ő inkább vendégként járt erre a későbbiekben, bár lehet, hogy Duna-Európa, a tejtéstvériség igényét innen is lehet eredeztetni. Páskándi viszont, aki ott, a Duna mentén próbálta folytatni (igaz, a Nagyenyed utcában)... Kolozsvári Papp ott írta kolozsvári regényeit, elbeszéléseit. Panek oda ment meghalni.

Ilyenkor, könyvhet táján, fölerősödnek a kérdések, a kételyek. Bár állnak az ő sátraik is a Vörösmarty téren, újabban a Bazilika előtt, a könyveiket pedig más – nem csak erdélyi – kiadók is kínálják, ha akad rá vevő: a Magvető, a Balassi, az Európa, a Héttorony (vagy ők már nincsenek?), az Ister, a Korona. Az engesztelhetetlen napverésben ülni a bódé mellett, a semmitől nem védő ernyő alatt, várni azt az egy-két vásárlót – nem a legkelleme-sebb foglalatosság. A várakozás tulajdonképpen szégyenletes óráit csak a baráti, főképpen a szakmán belüli találkozások ellensúlyozzák – újvidékiekkel, pozsonyiakkal, pécsiekkel –, billentik át a kellemetlenből az emlékezetesbe. Hát használjuk ki az alkalmat, toljuk össze a könyvheti kis fehér, kerek asztalokat, sütkérezzünk egymás fényében – határoz Sebestyén László, úgy is, mint teljhatalmú moderátor. A szervezés is könnyebb lesz, néhányan a meghívandók közül, a pestiek meg a budaiak amúgy is kijönnek, a távoliak némelyike szintén felutazik erre a hétre, szóval többen lehetünk együtt, „kiválasztottak”.

Cs. Szabó meglepetéssel, de kétségtelen örömmel lapozgatja *Erdélyi metszetek* című könyvét. Nem emlékszik ugyan, hogy lett volna ilyen kötete – hát persze, 2004-es évszámot mutat a Komp-Press kolozsvári kiadványa –, a szövegek azonban tőle valók. Vasrácsos ablakok anyai nagyszülei Rózsa utcai házán, a hátsó borítón jóleső ajánló szöveg: „a dunántúli szellemiséget kutató Várkonyi Nándor, az erdélyiséget értelmező Makkai László vagy éppen a »kassai őráratot« végző Márai Sándor mellett talán Cs. Szabó László az, aki a legszebben tudott beszélni a történelmi magyar tájakról: ezeknek a tájknak a lelkéről és költészetéről, egyéniségéről és hagyományairól.” Egy kicsit arrébb már az életműsorozatát lehet megvásárolni, a sorozat első darabját, köztük az életrajzi írások gyűjteményét. De ki ez a fiú, ez a Balassa Péter, akinek a műveit ugyancsak elkezdték sorozatba gyűjteni? Ő nyilván már az új nemzedék, mondják, esszéit ír, és nem is akárhogyan. A *Végtelen beszélgetést* nyilván másokkal, másokról folytatta, az ő partnerei nem Illyés, Weöres, Szabó Zoltán; lám csak, Pilinszkyben lehet hogy találkozni. Ám itt egy régi, nálánál jóval öregebb erdélyi: Kós Károly levelezését ugyanaz a kiadó jelentette meg, Pesten, amelyik az ő életműsorozatát indította, a Mundus. *A Volga Nyugaton...* ez

meg mi? Szilágyi Domokos útinaplója, Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár. Ilyenről eddig nem hallottam. Szilágyiról persze igen, elismerő véleményét szóban, levélben jelezte kolozsvári barátainak. Nem csodálkozok hát, hogy a Nap Kiadó „Emlékezet” sorozatába bekerült Szilágyi.

Gondolta volna az öreg Kós, hogy így egymás mellé kerülnek, irodalomtörténeti közéletben, pontosabban a kiadói vállalkozás időbeli egybeesése okán, Szilágyi Domokossal? Ezt már Sebestyén kérdezi, ahogy Csé mögött jár a könyvheti böngészésben. *Kiáltó Szó – Kényszerleszállás*. Fél évszázad távolságból, kétféle hang, kétféle lehetőség. Mostanában többször is végiglapozta a hozzáférhető Kós-leveleket (a sajátjait is, kéziratban), s a Czine Mihálynak címzettekben újra találkozott az öreg konzervatív irodalmi ízlésével. Nem új a felfedezés, hiszen Kós még az általa piedesztálra emelt Adyt is csak a Léda-dalok nélkül, Móriczot „a Sárarany és hasonlók” leszámításával vállalta és vallotta, és nem titkolta el, hogy idegen tőle Babits, Kosztolányi, Karinthy. A Helikon-szerkesztő Kuncz Aladárnál többre taksálta Kovács Lászlót, alighanem igazságtalan kortársi ítéletet hagyva az utókorra („...már 1929-ben Áprily és 1929 őszétől Kuncz is csak félkézzel, sőt jórészt sehogyszem szerkesztettek”). Akkor hát mit csodálkozunk azon, hogy Páskándi lírája helyett a Kiss Jenőét ajánlja irodalomtörténész barátja figyelmébe, és kiiktatná irodalmunk új életszakaszából „a fiatal íróknak nyugati divatdzsungelből összetalálózott s avantgárdnak kinevezett értelmetlen és primitív” szabadverseit, abszurd epikáját és „nagyképű, ún. gondolati drámáit”, mert ezek nem tükrözik a nép sorsproblémáit a hazai valóságban. Igaz, másutt, Féjának írva, dicséri Páskándi történelmi színdarabjait, Székely János *Dózsája*, Kányádi versei, Sütő András és Bálint Tibor regényei mellett. És örömmel vesz tudomást a fiatal székely költőkről. Van itt azért pikantéria az utókor számára. Például amit Bánffy védelmében ír Áprilynak (1965-ben), a Szépirodalmi Kiadó irodalmi vezetője, teljhatalmú ura egyik megnyilatkozásáról. Sebestyén most igazolva érzi magát ellenszenvében, többször is hasonló tapasztalatot szerzett, Illés Endrével találkozva. Kós Károly még frissben olvasta a *Kortársban* Illés írását Bánffy Miklósról, „a dilettánsról”, így nem fékezi magát dühe kifejtésében: „Bevallom, felháborított a nagyképű, vállveregető hang, amivel ez a szürke írófióka, ez a szorgalmas mesterember merészel beszélni arról a »nagyúrról«, akivel annakidején, mint a Révai-testvérek alázatos cselédje csak hasravágódva mert tárgyalni. De Illés Endre »dilettánsa« azért mégis igazi művész volt. Nemcsak az Élet művésze, de az irodalomé is, Illés E. elvtárs pedig mégis csupán amolyan író-szakt munkás, mesterember, aki most látta idejét, hogy a halott művész-nagyúrba vitézül belemarjon.”

Itt és ott, már megint. Persze, a tények, a sokfélék. Még mindig az öreg Kósnál maradvan (most éppen 1956 februárjában):

– A napokban beszéltem Illyés Gyulával, és tőle is hallom, hogy a magyar irodalom berkeiben friss szelek fújdognak: az írók, az igaziak, felfedezték, hogy mégiscsak nekik kellene előljárni s nem a kritikának, mert fordítva – természetellenes. Csak tartanának is ki igazuk mellett, és akkor fújjanak át mihozzánk is egy kicsit a maguk friss szellőjéből, reánk férne a friss levegő máris – hullana a férgese. Gyenge jelecskék vannak már itt is, de a goromba valóság nehezen tud ide beférkőzni. No de minden gyümölcs megéri, ha megjön az ő ideje, és akkor csak az marad a fán, aki egészséges.

Épp egy negyedszázaddal előbb, „a magyar kultúra hadszínterén” álló harcba bekapcsolódva, a „nemzeti jelleg” védelmezése címén Móricz Zsigmondot támadó professzor uraknak, államtitkárnak, szerkesztőnek üzent át Kós, az erdélyi frontvonalról:

– Mióta a világ áll, ezek a harcok végül mindig – természetesen – úgy dőltek el, ahogy el kellett dőlniük: az ifjúság győzött, a reneszánsz győzött, a forradalom győzött.

Hát, csupa ellentmondás. A szent öreg szövegeiben is. Ő, aki előbb Gézát, Páskándinkat megkérdőjelezte – igaz, az abszurdal volt főként baja –, 1972 augusztusában egyebek

közt arról tájékoztatja Főjét, hogy a hetvenes évektől alapos, megítélése szerint pozitív irányváltozás, visszakanyarodás kezdődött az erdélyi magyar irodalomban, a saját nemzeti múlt hagyományaira épül a maga népének elkötelezett modern magyar irodalom erdélyi szemléletű épülete; és ebbe az épületbe nem csupán a líra és a nagyregény fér bele, hanem immár a dráma is: Bálint Tibor társadalmi színjátéka és Páskándi Géza újszerű, valamint Székely János antik szerkezetű történelmi drámái méltán sorakoznak fel a mai legjelentősebb magyarországi színpadi alkotók mellé.

– Az erdélyi irodalom nem kegyelmet kér, hanem igazságos ítéletet; nem alamizsnát, hanem a jussát.

Ez már igazán szép kóskárolyi végszó, ezzel nincs miért és nincs hogyan vitatkozni. A könyvheti forgatagba elsőprő lendületével berobbant barátónő, a kritikáiban nem kíméletes Berkes Erzsébet is csak kiegészíti a gondolatot, az igényt: tessék az egyetemes magyar irodalom jelenségeit, az alkotókat és a műveket valóban együtt szemlélni, Esterházy „nyelvtani irodalmát” a Lászlóffy Aladáréval és a Panekével együtt tudomásul venni, Szilágyi István és Gion Nándor meseszövegét, Sütő vallomásos prózáját, Brasnyó István regényszövegeit és Grendel Lajos asszociatív montázsait szemléleti és országghatárok fölött értékelni. És ezt a figyelmeztetést még Béládi Miklósnak is meg kell szívlelnie, hát még Illés Endrének – aki képes volt „szakvéleményezésben” összetéveszteni Szilágyi Domokost a hajdani naturalista-expresszionista prózával indult, majd szocreál baromságokat, riportnak mondott hazugságokat író Szilágyi Andrással. (Utóbbi esetről Erzsébet nem tudhatott, ez Sebestyén László „magánügye”.)

Egyelőre ennyit heves védekezésben, ha kell, támadásban. Író és olvasó most már igazán megérdemli, hogy árnyékba vonuljon, pihenjen egy pohár jéghideg sör mellett, a Bazilika oldalánál. Ahogy így végignézi Sebestyén magukon, a végre nyugodtan sörözőkön és kávézókon meg a napveréssel továbbra is dacoló kilencveneseken – Fejtőt és Faludyt látja a közelben, elszánt dedikálás közben, a türelmesen kígyózó sor előtt –, a balsors kiválasztott népére gondol. Mészöly metaforájára. Metafora? Vagy okfejtő magyarázat? Húsülő szünet helyett ismét a problémák sűrűjébe csöppenünk. Hiába, ez már ilyen, úgy látszik nem tudunk szabadulni a saját árnyékunktól. Aztán meg kár is volna kihasználatlanul hagyni az alkalmat; azt például, hogy itt van Miklós is köztünk.

– Egy érzelmi és egy módszertani kérdést kell rendeznünk magunkban. Felszámolni és maga helyére tenni azt a melengtetett hitünket, hogy a balsors *kiválasztott* népe vagyunk. Sem ez, sem bokréta, csupán balsorsban megkülönböztethető. Ha a föld minden népe beteg (aminthogy az), mi ennek a betegségnek nem a legszerencsésebb sajátos stádiumát képviseljük. Csak így tehetünk érvényes észrevételt magunkról. A másik: nemzettudatunk sajátos összetevőit nem moshatjuk bele a kollektív zsákutcák egészébe. Minden kölcsönös meghatározottság ellenére is – vagy éppen azért – a világunk mégis az, amivé részeiben és részeiként *mi* tesszük. Itt vagy ott. Az általánosat, a „világjelenséget” misztifikálni az önvizsgálat során: veszedelmes út. Könnyen biztat az áthárításra, mikor éppen viviszekcióra van szükség. S kinek nem vonzó kísértés az általános zsákutcák magyarázat-csapdájába menekülni, ha a sajátunk tetszetős selyempapírba van csomagolva vagy rotációsba?

Miklóst mindig odaadó figyelem övezi. Hogy a nőkre ilyen hatással van, azt Sebestyén régóta tudja. De itt csak Berkes Erzsébet volna gyanúsítható a másik nem felől érkező rajongással, a férfiak okos gyülekezete azonban ugyanúgy lesi a mészölyi szavakat. Különben Sebestyénnek már régtől fogva ő a jelöltje Nobel-díjra.

– Régi rögeszmém, hogy ha a történelemben nem állni, lemaradni, eljellegteleníteni, hanem továbblépni akarunk, kell valami mást, újat kezdenünk a hagyományos nemzeti érzésünkkel, amely olyannyira át van itatva jogos vagy nem jogos, virtuális vagy nem vir-

tuális érzelmi tartalmakkal. Újra kell hangszerelnünk a nemzeti érzésünket. Objektívabbá és főképp történelmileg végiggondoltabbá kellene tennünk magunkban, hogy mi az, amiben ésszerűen engedhetünk, és mi az, amiben nem, semmilyen áron és körülmények között. Egy pillanatra sem téveszthetjük szem elől az *érdemes megmaradás* szempontjait. S persze meg kell teremteni ennek a gyakorlati lehetőségét. A fiataloknál – és most nem a „krémről” beszélek – elképesztők az ismeretanyagban a hiátusok, a sötét foltok. Az elmúlt évtizedek történelemoktatása egyértelműen bűnös. Múltunkat minden eredőjével, minden sminkelés nélkül kell megismertetnünk és tanítanunk, a megítélések és értelmezések pluralista sokszínűségével, eleve rá is nevelve a fiataljainkat az önálló véleményalkotásra – hogy szabadon szelektálhassanak, elutasíthassanak és egyetérthessenek.

– Mi a nemzeti-politikai sorshelyzetünk tárgyalásán gyakorlatilag – és nem kevés ideje már – az alperes helyzetében vagyunk; s csupán szeretnénk elérni, hogy ne abban legyünk. Ám ennek az elfogadása sem megy új létezési stratégia nélkül; melynek sarkalatos eleme, hogy a nosztalgiák reálértékét ne becsljük túl, és kevesebb mazochista vigaszt találjunk a külső kényszerek ismételtetésében – minek eredménye többnyire az, hogy vívóállásban alszunk el. Álmodni természetesen szükség van, folyamatos infúziójuk nélkül kevésbé kutatnánk fel valódi lehetőségeink tartalékait. Álmainkat azonban a helyzeti adottságokból kell megszűnünk. Nem a „mi lenne, ha” tervezgetésében kell fáradhatatlannak lennünk, hanem a „mi lesz, ha” szívós kipróbálásában. Cselekvésben, nem szóban. Az egyre nemesebben megfogalmazott sirám, sajnos, egyre könnyebben csap be a cselekvés csalóka közérzetével.

Bori Imre a maga közegében, mint ahogy ezt nemegyszer leírta, elmondta, a Mészölyét alátámasztó tapasztalatokat szerzett. Nem csoda hát, hogy mintegy folytatásaként a Miklós szövegének, az identitás-problémák értelmezésében ugyanoda jut.

– Kifejtettem már, most csak ismétlem: az egynemzetiségű közösségek tagjai valószínűleg megengedhetik és megszerezhetik maguknak az önhitt kérdés gyönyörűségét, az olyan világban azonban, amelyben élek, aligha, hiszen más identitású emberek társaságában – utcán, autóbuszon, üzletben, az egyetemen – azt kell látnom, hogy mindenki más is *ember*, amellet, hogy egy adott nép fia. És itt hivatkozom egy korábbi jegyzetemre, amelyben a franciaországi emigrációban élő világhírű albán író, Ismael Kadare véleményét idéztem. Kadare vitatkozik azokkal, akik a „korparancs” zászlaját lobogtatva, békésebb időkre halasztható luxuscikknek tekintik az irodalmat; szerinte az író nem lehet egyetlen korszaknak, a maga korának a rabja. Az író sok kor állampolgára, ezért kell íróként viszonyulnia korához is, és irodalomról beszélnie akkor is, amikor recseg-ropog a világ sok eresztéke.

Látszólag nem tartozik közvetlenül ide, minthogy azonban könyvhéten vagyunk, ahol a vajdaságiaknak is külön sátra van, és itt a *Híd* lapszámai megvásárolhatók, Mészöly pedig, egykor maga is az újvidékiek megbecsült szerzője, a modern nemzetfelfogás szempontjait fejtette ki az előbb, meg hát Kadaréval egy kitáguló kor- és irodalomszemlélet került terítékre – szóval Sebestyén úgy véli, hasznos lesz, a legfiatalabbaknak különösen, hallgatni még egy keveset Bori Imrét. Egyik utolsó könyvében, az *Identitáskeresőben* a *Híd* irodalomtörténeti szerepét foglalja össze, az egyetemes magyar irodalom elmúlt huszonöt esztendejének a történetében:

– A „modernizmus” definiálatlan, de nagyon jól látható zászlaját a *Híd* emelte magasra és lobogtatta meg elhatároló erővel, s jeladásnak tudta ezt a lobogást Déry Tibor és Weöres Sándor, Mészöly Miklós és Mándy Iván, Hernádi Gyula és Tandori Dezső, Juhász Ferenc és Nagy László és Pilinszky János... Még Illyés Gyula is „modern” akart lenni a *Híd*-ban, hiszen az *Újévi ablak* című képszerűt küldte el.

Illyés tréfásan vág vissza, a távolból:

– Ozora, tudnivaló, Rómával teljesen egybevágóan hét hegyen emelkedik.
Aztán távolabbról közelít Bori szavaihoz.

– Az irodalom újabb kori teljesítményei jobbadán *trouville*-ok, mintsem erőfeszítések. Kafkák érdemét elsősorban a rátapintásban érzem. Rávilágítottak néhány később tényleg bekövetkezett veszélyre. Körvonalaztak egy-két olyan lelki szorongást, amelyre büszke lehet megszenvedője, mert értékre vall a fölfogása. Ítélet alatt lenni, kódex nélkül; úgy, hogy akár svábbogárként ébredjünk: ezt írta meg Kafka. Istenre bízni a dolgunk istenhit nélkül, fajt fönntartani örök cél nélkül, úgy szeretni, akarni, tervezni, hogy ügyis elmúlik, tehát minék – ezek Beckett alaptémái. Mert a világ tele van – jobban, mint gyermekkorunkban – mumusokkal. Minden, ami fenyeget, de alakatlan: mumus. Minden, ami tisztázatlan s meghatározatlan a felnőttek világában is mumus: szörnyeteg. Korunk „élet-érzésének” ábrázolói ezekre találnak rá, immár világviszonylatú *trouville*-versenyben. Ez nem lebecsülendő munka, bármennyire a lélektanhoz igazodik ott is, ahol már egy ugyancsak kemény erkölcs – a költői igazságszolgáltatás – szólhatna.

– Illyés Gyulának érzéke van a legfontosabbhoz.

Egy finom hallgatag úr – barátai János úrnak szólítják, és ő ad is az előkelőségre, a szellem rangjára –, egyszerűen János úr kér és kap szót, s a Bazilika visszhangozza szavait.

– Igen, Illyés Gyulának képessége van arra, hogy megkülönböztesse az igazán fontosat attól, ami éppen csak fontos, vagy egyáltalán nem az. Hajlama és bátorsága van arra, hogy újra meg újra a legégetőbb, legmagasabb rendű problematikával, úgy van: magával a legfontosabbal nézzen szembe... Legfontosabb? Hát ki az, aki még azt hiszi, hogy vannak fontos és kevésbé fontos dolgok? Ha a világ egyetlen egész, ahogyan gyermekkorunktól tudjuk, minden alkatrésze egyformán nélkülözhetetlen. Erről vagy arról, jelentéktelen semmiségekről írnak a költők, s akármiről írnak, világtörvényt mutatnak benne, mert csakugyan semmi sincs, amiben ne világtörvény nyilatkoznék meg. Hát akkor hogyan válhat költői erénnyé egy ilyen antropomorf különbségtéves? Csakhogy a „fontos” és „legfontosabb” szót én itt különös értelemben használom. Minden nagy irodalomtörténeti korszak tulajdonképpen egyetlen szűkebb vagy tágabb körű problematikával foglalkozik, ezt dolgozza fel. Rendkívüli intellektuális erőfeszítéssel dolgozza fel sorra a lehetséges emberi alapszituációkat, s miután ideiglenes megoldásra jutott, hosszú ideig megfedkezik róluk, hogy azután – amikor ismét aktuálissá válnak – ismét eszébe jussanak. Vegyük a francia klasszicizmus irodalmát. Vagy például a felvilágosodást. A felvilágosodás kora a kiváltság s a kiváltsághoz kötött vallási és egyéb téveszmék problémáját ostromolta. Közvetve vagy közvetlenül csaknem kizárólag ezzel foglalkozott, jól tudjuk, miért. Azért, mert magában a valóságban érlelődtek már az ellentmondások, amelyek később a nagy forradalmakhoz vezettek; mert az élet ezt a kérdést tűzte napirendre; hogy úgy mondjam, akkor „ez került sorra”, „erről volt szó”. Kortárs irodalmunk ugyanígy a hatalom problémáját emészti. Példás hivatástudattal, úgyszólván minden intellektuális erőt ennek a kérdésnek felvetésére és megoldására mozgósít. Camus, Sartre, Golding, Dürrenmatt, Böll, Ionesco, Jevtusenko és nemzedéke – a második világháború óta alig jut eszembe jelentős írói teljesítmény, amely közvetve vagy közvetlenül ne ezzel foglalkoznék.

Székely János ennek a világirodalmi eszme-futtatásnak a szerzője; „civilben”, egyebek közt, a *Caligula helytartója* című kiváló dráma írója. Nem melleleg költő, aki (egy évvel azt követően, hogy az előbb hallott gondolatmenetet rögzítette) bejelentette a költészet halálát. Mert a költészet funkciótlaná vált, állította. (De azt is bevallotta: „nem megy az írás”.) Az új életérzés megszólaltatásához a költői eszközök korszerűsítésére volt szükség, az újítómozgalom tehát roppant szolgálatot tett a modern költészet kialakításában – mindaddig, míg a kifejezést szolgálta. Sebestyén fültanúja volt János úr korábbi okfejtésének (egy kolozsvári szabadegyetemi előadáson), mi több, vitába is keveredett

vele. A költészetnek hátat fordító, addig a babitsi hagyományt kitartóan folytató poéta szenvedélyes szövegét most újra hallja.

– Századunk költői forradalmát a mai konzervatívok is jogosnak értékelik egy bizonyos pontig. Mindaddig, míg be nem vezette a terrort, mindaddig, míg csak az elavult konvenciókat bomlasztotta fel, nem pedig egyáltalán mindenféle konvenciót. Mert konvenció nélkül maga a kommunikálás válik lehetetlenné. Nem mondhatunk többé semmit, és senki sem értheti meg, amit mondunk. A költészet mint közlésforma szűnik meg; megszűnik annak lenni, ami; feladja lényegét; nem tudja teljesíteni azt, amire való. Az elszabadult, palackjába immár visszaparancsolhatatlan újítás azonban már ott tart, hogy egyáltalán nem öntudatlanul, hanem nagyon is tudatosan, a nyelvtant, a költői szöveg jelentésségét támadja meg. Magát a nyelvet mint jelentéshordozót. Mert hiszen az is konvenció, kétségkívül, sőt: az is régi. Mit akartok – kérdik a modern konzervatívok, hogy már ezzel az önellentmondással jelöljem őket –, mit akartok? Hiszen ti felőrlitek tulajdon nyersanyagunkat, megfosztjátok értelmüktől a szavakat; kiagyalt és csak számotokra érvényes elvek szerint szervezitek a szöveget. Úgy bántok a szavakkal, mint valami építőkövekké, dominókká, ólomkatonákká. Játsszotok velünk. De kit érdekelhet a ti játékokotok, mit mondhat ez másoknak, hogyan lelheti ebben örömét más is, mint ti magatok?

Szisz csendesen csak ennyit szűr közbe:

– *Őn írta, János úr, A selejt lázadása című cikket az Igaz Szóban, az Üvöltés antológiáról?*

Szilágyi Domokos hogyan tudná, amire most faarccal rákérdezett, hiszen ő válaszolta meg keményen, ironikusan a cikket, bizony, ennek is már közel negyven éve:

– Persze, a beatnikek nem emberek, hanem ösztöneiknek élő állatocskák. De legalább – boldogok, mert Székely János megmagyarázza, hogy „a szellem mindig is nosztalgiával gondol az állati létre” (amely nem más, mint maga a „gáttalan szabadság”), „anélkül, hogy valaha ráadná a fejét”. Eszerint mi, szellemek, mindnyájan titkos beatnikek vagyunk, csak épp gyávák, hogy ráadhassuk fejünket a gáttalan szabadságra. Ez bizony szegénységi bizonyítvány ránk nézve. Hm, hm.

Szisz ritkán szól, de akkor aztán helyükre teszi a dolgokat. Székely Jánossal, a versszerkesztővel már korábban is volt egy-két menete (meg a barátainak is, különösen Palocsay Zsigának), miért lenne hát kíméletes. De többről van szó, nem csupán egy konzervatív szerkesztőről, cikkírőről.

– Fejezzük be a beatnemzedékkel: igaz, hogy ez a lázadás, ez az életforma meddő, sőt, önfertőző, de mégis jobb, mint a belenyugvás. S szabadjon még megjegyezmem, hogy jómagam sosem rúgtam be Kerouackal, nem szívtam ópiumot Tennessee Williamsszel (bár ez utóbbi, szegény, úgy kerül ide, mint Pilátus a krédóba), egyáltalán nem tudok gitározni, nem vagyok homoszexuális stb., sem barátja, sem ellensége nem vagyok a beatnemzedéknek; de ha már hetente vagy havonta olvasok róluk ezt-azt-amazt ebben-abbamabban a lapban, illenek nekem is elolvasnom, mit írtak ezek az antikrisztusok, sőt jogom van elolvasni, sőt követelem, hogy elolvashassam, mert általában nem szeretem, ha mások gondolkodnak helyettem. (Ezt mondta Szabédi is Balogh Edgárnak; Sebestyén visszahallja professzorának szavait.) Ennélfogva csak helyeselhetem, ha – akár egy ilyen szerény antológia is – hozzáférhetővé teszi munkáik egy részét. Mert végső soron jómagam is szeretném tudni, mivel nem értek egyet.

Sebestyén természetesen Szisszel (és Szabédival) ért egyet. *Üvöltés*-kötetét, a saját példányát annak idején szétolvasták a barátai. Most hirtelen meg nem mondaná, a válogatást végző és előszót író Sükösd Mihálytól, a *Valóság*-beli barátától kapta-e, vagy ő vásárolta Budapesten. Persze, ezt a Mihályt is már éppen ideje volna megszólaltatni, túlságosan hallgatnak, hallgatunk róla.

Petrivel nem ez a helyzet, ő itt van velük, a Vörösmarty téren meg a Bazilikánál – és az Izolabellában, a Batthyány tér fölött –, mint ahogy ott van Sebestyén könyvtárban, pontosan a Szisz kötetei mellett. Amikor legutóbb a könyvek rendezésébe fogott, Sebestyén összeköltöztette őket, nem gondolva rá, hogy rövid időn belül egymást erősítik majd, például Székely Jánossal szemben. Csak öt év van köztük, Szisz és Petri közt, mégis más nemzedék, más közeg, más körülmények – itt és ott, másfajta tiltás, más támogatás. A lényeg azonban:

– Kinek a nevében beszélek? Itt azt kellett és lehetett végiggondolni, hogy vajon jelentenek-e még valamit a ködös univerzálíák, hogy: nép, nemzet, emberiség... hogy nem kellene-e szerényebben, de konkrétan meghatározni, hogy mi az a lehetséges közösség, kikből áll az a kör, akiknek a problémáit megfogalmazom, és akikhez jó eséllyel úgy tudok szólni, hogy megértik, amit mondok. Ezzel tulajdonképpen rákérdezőnk arra, hogy mi a közeg, amiben realizálok a költészetemet. A tényleges közeg.

Petri Györggyel Sebestyén először mint Mikes Kelemen utcai házigazda találkozott, és több pohár után folytatott beszélgetéseikből nem szűrhettem le, hogy a maga törvényei szerint élő költőben nem akármilyen gondolkodó rejlik. Végre eljött az ideje ennek a felfedezésnek is. Egyébként Petri úgy kortársa Illyésnek, Székely Jánosnak, hogy már Szilágyinak is utókora. A költészeti vita a mába ér a könyvheti fehérasztalnál.

– A nyelv többé nem a költő hagyományos lantja, amit megszállottan penget, hanem egy igen problematikus instrumentum, amit működés közben folyton felül kell vizsgálni, s ilyen módon témává lesz maga ez a felülvizsgálat is. Nem véletlenül nevezem mindezt empirista beállítottságnak. Úgy vélem, hogy ennek – mint minden stílus- és korszakváltásnak – van valami mélyebb és általánosabb szociológiai és történelmi alapja (de hát Székely is valami ilyet mondott – igaz, lényegében megállt a felvilágosodásnál, gondolja Sebestyén); emblematikusan fogalmazva: az egyik legdöntőbb változás az, hogy míg az ötvenes években a kelet-európai kultúra központi alakja az *ideológus* volt, aki megfogalmazza a szent eszmét, amiből le lehet vezetni a valóságot, illetve azt az eszmét, amihez hozzá kell idomítani az empirikus valóságot, úgy a hatvanas években a helyére jelképesen a *közgazdász*, a technokrata, a társadalomtechnikus kerül. Nem véletlen, hogy ez az az időszak, amikor kibontakoznak, sőt elburjánzanak a szociológiai felmérések, a menedzsment, a vezetéstudomány, s erre az időre esik a számítógép eszkalációja. Nem *sub specie ideologiae* nézzük a dolgokat; nem az az érdekes, hogy a valóság megfelelően valamilyen előzetesen kialakult eszményképnek, hanem hogy tulajdonképpen milyen is ez a kialakult valóság.

A valóság különféle indulatokat váltott ki Petriből, és ő – nyilván másképpen, mint Kós a maga megnyilatkozásaiban, és másképpen, mint Székely János – nem fogta vissza magát.

– Volt egy naiv, primitív és egyszerű indulat bennem, hogy elég volt a parabolákból, a célzásokból, az egymásnak beszélésből, hogy mi tudjuk, miről van szó, ők meg úgy tesznek, mintha nem tudnák. Egyszerűen szükség volt a durva beszédre, a versek szókincsében megjelenő obszcenitás szándékolt volt, én a prudériát, nemcsak a szexuális, hanem a közéleti, politikai prudériát is, a rendszer alaptermészetének tartottam. Tehát metaforikus gesztus van abban, hogy tessék, belemondom a pofátokba, hogy elég volt a hablatyolásból, a finom allúziókból. Ez szükségképp hozta magával, hogy időnként valóban artikulálatlan düh tört ki belőlem. Ami pedig a versírás kegyelmi állapotát illeti: sosem láttam értelmét annak, hogy betartsam a horatiusi elvet, hogy egy nap se múlt el írás nélkül. Amikor úgy érzem, hogy semmi sem fog az eszembe jutni, akkor teljesen értelmetlenül tartom, hogy püföljem az írógépet. Aztán egyszer csak leülök a géphez, és írok. Ez egy rejtély, hogy nem tudom, mi történik a fejemben. Például soha nem dol-

goztam ki vázlatot, ahogy Arany a balladáinál. Általában nincs is annyi közvetlen motíváltság. Olyan is volt persze, hogy eszem ágában sem volt verset írni, lementem egy kocsmába, piálni akartam meg krimit olvasni, ezt a két dolgot szeretem a legjobban, aztán, mivel más papír nem volt nálam, a könyv szennylapjára írtam le a verset... A költészet hatásköréről pedig azt mondhatom, hogy ez monologikus műfaj; verset üres szobában kell olvasni vagy mondogatni, egyedül. Ezért lepett meg annyira, hogy a nyolcvanas évek végén politikai tüntetéseken skandálták a verseimet.

Páskándi arcáról Sebestyén leolvassa, hogy irigyli ezért Petrit. Ő ugyanis nem juthatott el idáig, kevesebbért is hat évet kapott a kolozsvári hadbírószégen. Igaz, ez harminc évvel korábban volt. Előtte és utána kávéházakban és jobb kocsmákban papírszalvétákra véste verssorait. Egyszer talán lesz Páskándi-filológia, és kideríti, hogy a *Holdbumeráng* és a *Tűfoka* darabjai közül melyik köszönheti annak a létét, hogy a szalvétával nem törölte meg valaki a száját. A pillanathoz kötöttségnek van-e ennél kézzelfoghatóbb bizonyítéka? Géza persze mindig ragaszkodott az örökkévalósághoz is, írásaival igényt tartott rá. Most is ezt az összefüggést fejtegeti.

– Az időszérűség cseppet sem zárja ki – sőt állandósága egyenesen szavatolja – a maradandóságot. Ezt csak a nem ismételtető „perc-aktualitás” zárhatja ki. Ami olyan apró tény, hogy mivel nem értelmezhető nagyobb összefüggésekben – érvényességét sem tárja fel hosszabb távon. Ezért tulajdonképpen nincs is „igazi” anakronizmus látásmódjainkban. Ha egyszer módosultan bár, de mégiscsak visszatérnek ama dolgok. Mint a költemény s a zene motívumvilága. Pláne, hogy az univerzumnak, a létnek ritmusa van. Látható hullámválása. Valami valahol épp most, az ottani mostban aktuális lehet. Valami valahol mindig időszérű, az is, amit én meghaladtam. Én általában jóllakott vagyok, a „főlötség”, a „maradék” kérdése számomra nem égető, „nem aktuális”, de időszérű ott, ahol épp most úr az éhség.

Vajon most, pontosabban a délutáni Károlyi Palotában, a Petőfi Irodalmi Múzeumban milyen az éhség az erdélyi irodalomra, az otthoni szerzőkre? (Éhét, akinek volt, elverte az udvar vendéglőjében. Jöhet a szellemi rész, újra Petőfi égíszje alatt.) A műsor összeállítására Sebestyén vállalkozott, mégpedig azon furcsa szempont alapján, hogy a Budapesten nem vagy kevéssé futtatottakat kéri fel a szereplésre – változatlanul a minőség elve alapján. A hideg és forró, száraz és árvizes napok váltakozásával emlékezetessé váló idei nyár éppen a kánikulás arcát mutatja, meglepetésre azonban zsúfolásig megtelt a vörös kárpitos előadóterem. És nem csak a Kolozsvárról, Erdélyből elszármazottakkal. Sebestyén már otthonról egyezkedett Miklóssal, hogy vállalja az irodalmi délután bevezetését, a Bazilika árnyékában még egyszer egyeztetettek; Mészöly rangja, Erdély-szeretete és objektivitása együttesen a legjobb ajánlólevél, a közönség összetételén le is mérhető, hogy ezúttal nem bővült várnak (kapnak), az „Édes Erdély, itt vagyunk” giccse és a decemberi népszavazás fagyossága elkerüli a Károlyi Palotát – ahol a szomszédos szobákban egy kis Reményik-és egy nagy József Attila-kiállítás látható éppen.

A lakonikus felvezetés méltó a környezethez és a rövidesen bemutatkozó szerzőkhöz:

– Nincs két táj, csak emberi táj van. S hál’ isten, sok ablak.

Néhány magyarázó mondatot azért hozzászól Miklós ehhez az irodalmi paradoxonhoz, majd átadja helyét egy kicsi embernek, aki máris izzadva, látható zavarban igyekszik szájához illeszteni a magasra állított mikrofont. Bálint Tibor nincs hozzászokva az ilyen szerephez, nem ő szokott lenni a vezérszónok népgyűléseken vagy akár írószövetségi összejöveteleken; most is nehezen állt rá, hogy kollégáit ő mutassa be – mert neki azért, a *Zokogó majom* után, talán itt sem kell külön bemutatkozni. Noha nem tudták, hogy Mészöly mit mond „anyaországi” bevezetőjében, Sebestyénnel Kolozsvárt úgy beszéltek meg, ő kezdje az „arcképek a köröm hátán” három kis írásával, utána jöjjenek az otthoni

kortársak. A sorrendet Kálmánka döntse el. (Sebestyénnek Bálint Tibor örökre Kálmánka marad; a Bolyai egyik gólyabálján, az ötvenes évek közepén ragadt rá az általa is megkedvelt és nagyregényében is megőrzött név; tánc közben mondta partnernőjének: Bedől, mint Kálmánka a kanyarban. Azóta sok kanyart vettek, külön-külön és néha együtt – Kálmánka, a „fénylő homlokú” lényegében nem változott, csak stílusa fénylett egyre jobban, versenyben a homlokával.) Újra megigazítja a mikrofont, megtörli a homlokát – és az első felolvasott szavakkal szétfoszlik minden izgalom, kétely. Következik a három klasszikus – bálinttibori láttatásban.

Móricz Zsigmond

Nagy piros hátú kenyeret sütöttem, tápláltam vele a népet, és jó szándékot is csak tőle reméltem. Mert aki császárszemlét tördel finomkodón, s mint kényes csecsemő, hunyt pillával szívja az osztriga levét, tudtam, hogy annak én örökké paraszt maradok, és a bécsi gyorsrul lekésett magyar...

Turgenyev

Nyírfacsemetéket árul egy párizsi bulváron, és ő maga is meglepődve mosolyog azon, hogy szinte agyontapossák a vásárlók.

Kós Károly

Úgy van itt kőráncos arcával és bölcsességének szelíd hunyorgásával, mint a Szent Mihály-templom, mint a Mátyás-szobor vagy a várfal töredezett gyűrűje. Talán azért, mert kőből és vasból gyúrt mondatai korszakokat kötnek össze. Már egyszerű jelenléte is annyira megnyugtat, hogy néha napokig nem gondolok rá: hiszen ami nagyszerűt magunkénak tudunk, az lassan már öntudatlanul is boldogít. De ha elköltözne innen, akárcsak egy másik városba is, rögtön nyugtalan lennék, s bizonyára át kellene rendeznem magamban a monumentális képet, amelybe ő beleépült: palotákat és szobrokat kellene innen oda helyeznem, és tornyokat elmozdítanom, nehogy távoztával siratni valóan szegény maradjon a táj...

Hát ez pompásan sikerült, legalábbis az összehangolás Mészöly szövegével. Sebestyén persze elfogult Kálmánka iránt, de... a taps, miután a felolvasó letette maga mellé a papírt, igazolni látszik ezt az elfogultságot. Miklóst figyeli Sebestyén, ő tapsol a leglelkesebben; illetve nála is lelkesebben, ez már természetéből adódik, Berkes Erzs. Eredetileg rá gondoltak, őt szerették volna felkérni a találkozó házigazdájának, de nem találták sem otthon, sem az újság szerkesztőségében. Akkor váltottak, a kritikától a próza felé. Móricz, Turgenyev, Kós. Nem rossz nyitány. És Bálint Tibor. Jó volna tartani a színvonalat. Stílusban mindenképpen. Kálmánka most Panek Zoltánra szavaz, ő lesz a tulajdonképpeni bemutatkozás kezdő embere.

– Panek nem az a gyöngye lélek, akit lehurkolnak a tények, s aki szomorúan nézi önnön árnyékát. Ha óriásbálnává fejlesztett életáhitatának csak egy fürdőkádnyi élettér jut, dühében azt a kevés vizet is szétfröcsköl, el-eltikkasztó hangon, de mindig jelzi emésztő szomjúságát, vagy pedig úgy tesz, mint a tüdős halak, amelyek szükség esetén lehúzódnak az iszapba.

Zoltán viszont nem az az ember, akinek ki lehet adni, hogy mit olvasson fel. Sebestyén izgul, és Kálmánka is kissé pislogva nézi, amint a nagy darab ember (ezúttal nem kopott, elnyúlt piros melegítőjében, mint Árpád úti lakásában szokta, hanem szokatlan, sötét ünneplőbe vágva magát) kijön a közönség elé, fölteszi a szemüvegét, és kinyit egy nagy, ismerősnek látszó könyvet. *A költő életei*, a Szilágyi Domokos-életrajz zöldje villan

Sebestyén szemébe. Nem volt nehéz annak idején kihegedülni Zoltánból az esszét, a *Hidegtűt*.

– Ha már egymásról kezdtünk beszélni, én sem novellát olvasok fel. Beszéljünk Szilágyi Domokosról. Szívesen lettem volna a barátja, de hát ez nem csak rajtam múltott, így mindössze – gondolom, nem túlzok – barátságosak voltunk egymás iránt. Amúgy szatmáriak volnánk alapon. Megbízóleveleket, saját könyveket is cseréltünk pedig: kölcsönös dedikálással.

– Nem élt két szárnnyal a földön. Olykor pontosan (kíméletlenül) metsző hidegtű, máskor bársonyos violaszelídségű volt a tekintete, és a tekintete változásait mindig híven követő és mindig fékezett mosolya, az oly ritka. (Szellemét követem az alábbiakban.) Már „arccal befele” izzó életében volt benne a tetsz-halhatatlanság ellenkezőjéből. Valójában láthatatlanabb volt, mint Heinrich Schliemann árnyéka, amikor Peter Schlemihl módjára kiássa Tróját, a föld talán legelső emberiségnyi-eszméltre került háborús sebét. A költészet ideig-óráig életben hagyott áldozata volt oly rövidre szabott életében.

Nem lehet itt baj. Sebestyén most már teljesen megnyugszik. Eddig sem hitte, hogy provinciálisaknak fogunk mutatkozni az előkelő pesti közönség előtt. Csak maradjunk ehhez közeli szinten. Látja, hogy Szilágyi Domokos feláll székéről, a hátsó sorból. Valami kifogása van a Panek szövege ellen? Vagy csak nem kíván szembesülni utókorával? Sebestyén utánamegy. Szisz az előtérben cigarettára gyújt, nyugodtan szívja. Bent a teremben még Panek olvas fel, de mindjárt jön Palocsay Zsiga. Őt tulajdonképpen Szisznek kellene bemutatnia, közös verseskönyvük, a *Fagyöngy* mutatja, hogy ez a két egymástól oly különböző ember milyen közel állt egymáshoz. Sebestyén Lászlónak különösen kedves ez a könyv, a kettős dedikációval: Szisz „a mi ideológusunknak” ajánlotta, Zsiga „mint dzsungeljáró” és „mint Serif” írta alá a közös példányt. Talán jó volna folytatni ezt az utat, nem feltétlenül az ideológusit, a serifit vagy a dzsungeljárót, hanem az egymásról szólást. Ez most azért is hasznos lehetne, mert a jelenlévők tudatába mélyebben vésné be Palocsay Zsigát, ezt a már otthon is majdnem elfelejtett, sajátos költőegyéniiséget. Zsiga igazodik az elképzeléshez, *Szisz-kapitány vackorfája* című versébe kezd bele. Előadása modoros – a vers szövege meggyőző. Sebestyén legalábbis így érzi.

*Legutolsó utad előtt,
aminek egyedül indultál,
írád,
hogy aztán egy vackort is szeretnél
magad fölé,
s a vackorfára mászni sok-sok
gyermeket,
és sok-sok gyermek taposson
ama halmon.*

*ültetnék neked, KAPITÁNYOM, kettőt is,
de kívágnák fejedtől azt a vackort,
mert vásott fattyúnak,
jöttment fickónak tartják a vackort;
vándor és „aljanép” bigyója,
LELENCHÁZ árnyéktartója,
polgárok száját félrehúzza;
széna alatt megpuhulna - - - - -*

Zsiga szerette verseiben a vonalakat (Szisz is elég sűrűn élt velük), ám ezeket a melkjeleket nem könnyű kihangosítani. Már mint a vékonyabb és vastagabb meg szaggatott vonalakat, a különböző hosszúságú szünetjeleket. Most viszont mindketten, Szisz is, Zsiga is, hosszabb szünetjelben élnek. A kihangosítás ránk marad. A Bajor Bandi esetében is, noha az ő szövegei hajdanában, értő előadásban, gyakran váltottak ki hangos tetszésnyilvánítást. De ki ő tulajdonképpen? Sebestyén szégyelli, hogy erre gondol, pedig lehet, a bemutatás során hangsúlyozni kellene: nem rokona sem Gizinek, sem Imrének, a színészi klánból, sem az újságíró Nagy Ernőnek. Az utóbbi évtizedek erdélyi magyar irodalmának egyik legnagyobb tehetsége volt. Bálint Tibi jellemzése pontos, csak (talán) nem elég agresszív.

– Bajor Andor nem jön zavarba a műfajok előtt, sőt tökéletesen ismeri a formák lehetőségeit és észrevétlen áttűnéseit egymásba, s egy szapphói sort éppoly könnyedén tud imitálni, mint egy Kemény Zsigmond-regényfejezetet; éppen ez parodizáló tehetségének egyik adottsága; de ő maga bármihez nyúl, nem tudja magát a gondolat nagy, lenyesett falai, a hideg racionalizmus meredélyei közé bezárni, számára egyetlen lehetősége van minden téma kibontásának: a látomásos szavakat a szív billentyűin, az idegeken végigtáncoltatni. Született lírikus, még ha verset nem ír is... Az őserdő az a hely, mondja Karinthy, ahova az emberi civilizáció keze még nem tette be a lábát, s Bajor Andor száz sornyi groteszk lírai elégiában siratja el a dinnye halálát. Így: „A dinnye szép és kedves, maga a tökéletesség, azért kell elvéreznie a kés alatt. Mi, felnőttek titkos fogadalmat tettünk, hogy meghámozzunk minden gömböt, felhasogatjuk, ami sima és apróba vágunk mindent, ami egész... A dinnye fölsikoltott, s élettelenül feküdt előttem a két félgömb: éppen az egyenlítő mentén szaladt végig a kés...”

– Van Bajornak egy könyve, a *Pokoli különkiadás*, tréfák és paródiák szükségszerűen belterjes gyűjteménye. Az az érzésem, hogy évtizedek múlva még mindig ezekből a tükörcsüvekből fog ránk meredni legőszintebben egykori arcunk, s még hálásak is leszünk érte, hogy valaki megörökítette irodalmunk gyermekkorát.

Hogy harminchétféle év alatt mekkorára nőtt ez a gyermek, azt most úgysem tudnánk bemutatni, bizonyítani, morfondíroz magában Sebestyén, Kálmánka szavait figyelve. Mindenesetre a Károlyi Palota közönsége megsejthet valamit abból, hogy a mi értékrendünkben hol is áll Bajor Bandi. De hogyan áll most a hallgatóság elé? Kimegy az asztalhoz, kicsit kacsázva, három könyvvel a kezében. Ott a *Pokoli különkiadás* is meg még két vastagabb: a *Betűvetők becsülete* és az *Ütünk*. Zavartabbnak látszik, mint Kálmánka volt az első percekben, idegesen lapoz, keres – ami végül is nem csoda, hiszen mindkét kötetet most nyomták a kezébe, ezeket már nem ő állította össze. Aztán mégiscsak kiköt egy szövegnél, illetve hát mondja a sajátját.

– Kelet-Európában élek, és ahogyan az apámat, anyámat nem tagadhatom meg, Kelet-Európát sem. Úgy gondolom, hogy Kelet-Európában Európa nagy hagyományai tovább élnek. De a nagyság és a remekmű provokálja a tehetségtelenséget és az emberi végletesen kisszerű kárhozottságot. Ez a kárhozottaknak, a kisszerűeknek és a tehetségteleneknek a lázadása a remekmű ellen. Azt is szoktam mondani, hogy azok, akik ezt végrehajtják, azok fondorlatosan félrevezetik a közvéleményt. A közvélemény összetéveszti Jacket, a hasfelmetszőt a harakirit elkövető szamurájjal. Valóban hasonlítanak. Mind a kettő hasat metsz; de a szamuráj a sajátját, Jack a másét.

– Most még valamit a kortársakról és a satíráírásról. Például... például... Balogh Edgár még az egyetemen figyelt föl a létezésre. Ő a szellem megnyilvánulásaiival szemben is játékos kísérletező maradt, hogy egy magasrendű bújócska közben a környezetéről pontos és egyáltalán nem játékos képet alkosson. Ezt az iróniát – vagy szókratészi kérdéseket – nevezték Balogh Edgár felületes ismerői gyermeki naivitásnak, holott Balogh

Edgár a valóságot sokkal mélyebben ismerte, mint azok, akik szent együgyűséggel gyanúsították. Benne a valóság mély ismerete barokkos pátosszal és egy látszólagos kamasz iróniájával egyesült. És ezek a tulajdonságai nemegyszer rébuszá változtatták a szavait. Ez a romantikus szellem, aki a világ dolgaiban – sokirányú és tragikus tapasztalatai alapján – már pusztá létével is méltó volt a csodálatra, iróniájának és pátosának keverésében minden nyíltsága és konok igazmondása ellenére az egyik legrejtelmesebb személyiség volt, akivel a jó sors összehozott. Ám különösen ingerelt, amikor a romániai magyar írókat gyökerekre és gyökértelenekre osztotta. Őszintén szólva, ma sem ismerem Balogh Edgár szempontjait, amelyek erre az ítéletre – vagy sejtetemre – vezették. Én ugyanis csak jó és rossz írókat ismertem, és ez a csoportosítás nem esett egybe Balogh Edgár fölosztásával. Úgy gondolom, a társadalmi felelősséget, illetve a közönyt kívánta ezzel a csoportosítással megkülönböztetni. Elégge el nem ítélni ez idő tájt azt mondtam indulatosan Balogh Edgárnak, hogy a petrezselyem és a murok lenne a legnagyobb író közöttünk, ha írásra adnák a fejüket, mert ezek mindenkinél gyökereesebbek. Sajátságos módon ettől sem sértődött meg, mert indulatos szavaimban indulatmentes elvi megnyilvánulást érzett. Annyit azonban elértem a fölháborodásommal, hogy Balogh Edgár fokozottabban törődött velem – talán megtérítésem céljából, talán békés és megbocsátó természetéből eredendően. Az azonban bizonyos, hogy engem jobban szemügyre vett, és nem tudott elhelyezni sem a gyökeresek, sem a gyökértelenek között. Magatartásában néha rejtett idegenkedést, néha a misszionáriusok szent türelmét éreztem. – Miért írsz szatírárt? – kérdezte többször –, hiszen az életünk főlemelő jelenségekkel van tele. – Ezt a kérdést egyedül Balogh Edgárnak volt joga föltenni, aki végigjárta a század pokolbeli bugyrait.

Hát igen, Bajor ebben a szövegében is abszolút realista; Sebestyén agyán végigfutnak a híres anekdoták Balogh Edgárról. Néhány igazról ő is beszámolhatna. A leghíresebb talán az, hogy amikor kijött Gheorghiu-Dej börtönéből (mint a Bolyai rektorát, a Magyar Népi Szövetség egyik vezetőjét kasztnizták be 1949-ben), közlési jogát visszakapva, a boldogságról írta meg eszmefuttatását, több tételben. Nem csoda, hogy a Mexico City-i olimpia évében készült paródiasorozatában, a „Pompás fiúk vagyunk!” szövegei közt Bajor gondolt Edgárra is, az előkészítő bizottsághoz levelet írt a nevében, ilyen kérdésekkel: Mi az olimpia? Hol van Mexico City? Miért nem tartanak Mexiko Cityt néha Kolozsváron is? Hajlandók-e az előkészítő bizottságba egy kolozsvári közéleti személyiséget is bevenni? És még egy, nem olimpiai, ám edgári sportvonatkozás, Bajor jelenítésében; a *Pokoli különkiadás* „Irodalmi lexikon” fejezetében a B betű Balogh Edgárral indul, ezzel a mondattal: „született a Duna-medencében, majd átúszta azt, és Kolozsvárra költözött.”

Már csak az egyensúly kedvéért is, menjünk tovább a lexikon ábécéjében. Az F-nél egy ugyancsak ismert név, az öregek közül: Franyó Zoltán. „Eurázsiai műfordító; első sikerét Sámson álnéven aratta, amikor is filiszteusra fordított egy templomot. Később filiszteusul is megtanult, és akkor a filiszteust fordította templomra. Mint a világirodalom avatott tolmácsolója, saját hangján szólaltatta meg a legkülönbözőbb költőket. Stílusának mélyeséges demokratizmusával biztosítja, hogy egyformán élvezzük Goethét, a Koránt és a hömpölygő Jangce Kiangot. Fő művei: *Öt világrész húrjai* és *Két évezred húrjai*. Bennük két évezred húrjai az öt világrész húrjaival egy húron pendülnek. Verseket is írt, Ady Endre álnéven.” A ZS egyetlen címszava: „*zeni*: egyes kritikusok evvel a szóval jelzik, hogy egy szerzőt barátjuknak tartanak.”

Ennyi fért bele ebbe a könyvheti az erdélyi, romániai magyar irodalomnak szentelt délutánba. B-től ZS-ig, egy kis keresztmetszet. Jöhet utána a szokásos állófogadás, borral, zsemlével.